

РЕЗЮМЕ

Н. С. Скрипник. Суть суб'єктивної позиції людини.

В статті розглядається сутність і структура суб'єктивної позиції людини на основі проведеного аналізу трактування понять «позиція», «позиція людини», «суб'єкт», «суб'єктність» в філософії, соціології, психології, педагогіці. Обґрунтовуються структурні компоненти суб'єктивної позиції людини як цілостної системи, яка складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльного, і рефлексивного компонентів.

Ключеві слова: позиція, позиція людини, суб'єкт, суб'єктність, суб'єктивна позиція.

SUMMARY

N. Skrypnyk. The core of person's position.

It is considered in the article the essence of person's position on the base of analysis of notion's explanation «position», «position of personality», «subject», «subjectness» in philosophy, sociology, psychology, pedagogy. It is determined structural components of person's subject position as a difficult common system that contain motivate valuing, cognitive, active and reflecting components.

Key words: position, position of personality, subject, subjectness, subject position of personality.

УДК 37.036.02

Г. І. Сотська

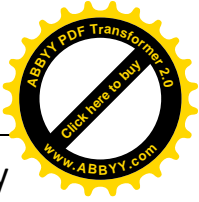
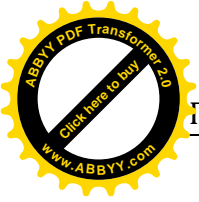
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ»

У статті розглядається проблема естетичної культури особистості як інтегративної якості високорозвиненого індивідуума, що дозволяє йому повноцінно спілкуватися з прекрасним і активно брати участь у його створенні. Висвітлюється теоретичний аспект естетичної культури особистості, розкривається її зміст і функції, розглядаються і конкретизуються основні її характеристики.

Ключові слова: культура, естетична культура, естетична культура особистості, теоретичний аспект, зміст і функції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українського державотворення, духовного та національного відродження значно актуалізується проблема формування естетичної культури підростаючих поколінь, від рівня якої залежить стан вихованості людей у суспільстві, їх гуманістичного ставлення до різних явищ оточуючої дійсності. Естетична культура є однією з фундаментальних духовних потреб особистості, яка виникає у процесі духовно-практичної і перетворювальної діяльності людини та пов'язана із розширенням її світоглядних орієнтирів, формуванням сприймання світу за законами краси.

Аналіз актуальних досліджень. У науці до теперішнього часу накопичений значний фонд знань, необхідний для постановки та вирішення досліджуваної проблеми. Проблема формування естетичної культури особистості висвітлена в галузі філософії, психології, культурології, педагогіки (Аристотель, М. Бахтін, Т. Боброва, М. Верб, В. Доманський, І. Кон, А. Комарова, М. Киященко, Н. Крилова, В. Матюхіна, Л. Печко, А. Пірадов, П. Соболева, У. Суна, Л. Чурін та ін.).

Мета статті – узагальнити теоретичні підходи до аналізу сутності естетичної культури особистості, обґрунтувати її зміст та основні характеристики.

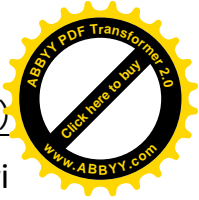
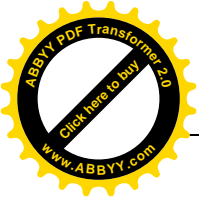
Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на твердженні, що сучасна естетична культура – це культура діалогу, а не монологу, яка орієнтована на теперішнє і майбутнє, на самоцінність людини як унікальної особистості, все більшого значення для дослідників різних наукових галузей набуває проблема естетичної культури особистості.

У психології особистість розглядається як: суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності, який включений в суспільні відносини і формується у процесі спільної діяльності та спілкування; суб'єкт життєвого шляху і суб'єкт діяльності, в основі розвитку якого лежать такі якості, як активність (ініціатива, відповідальність), здібність до організації часу, соціальне мислення (К. Абдульханова); як цілісне і духовне утворення, мотиви і вчинки якого мають свідомий характер у процесі цілеспрямованої діяльності (Д. Узнадзе); як суб'єкт діяльності, спілкування, самосвідомості, праці, з певним ступенем репрезентованості у житті інших людей, здатного до самостійної самооцінки, відкриваючи власне «Я» (В. Петровський);

У контексті нашого дослідження ми виходили з тлумачення поняття «особистість», сформульоване А. Леонтьєвим та С. Рубінштейном: особистість – це цілісність суб'єкта життя; вона не складається з частин, це цілісне утворення особливого роду, індивідом народжуються, а особистістю стають [10]. Водночас становлення особистості неможливе поза межами естетичного, гармонії, краси і досконалості, бо складно уявити життєдіяльну людину поза сприймання і переживання.

Естетична культура особистості є предметом дослідження різних наук і розглядається науковцями з різних позицій, а саме:

- філософських та культурологічних теорій (Ю. Борєв, А. Буров, М. Каган, Н. Киященко, А. Пірадов);
- психологічного обґрунтування компонентів естетичної культури (Л. Виготський, В. Зінченко, Н. Крилова, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.);

– педагогічної інтерпретації естетичної культури особистості (М. Верб, Н. Вітковська, Г. Лабковська, Б. Лихачова, Б. Неменський, І. Песталоцці, У. Сун, В. Сухомлинський).

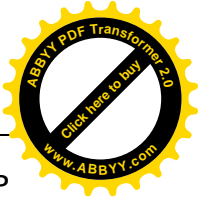
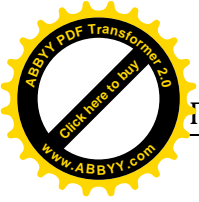
У ряді філософських праць естетичну культуру особистості співвідносять з естетичною культурою суспільства, підкреслюючи соціальну зумовленість індивідуальної естетичної культури людини. Зокрема А. Пірадов стверджує, що естетична культура особистості є показником розвитку естетичної свідомості індивідуума, таких його компонентів, як: естетичне сприйняття, естетичне почуття, смак, естетична оцінка, естетичні погляди, інтереси потреби. Наголошуючи на тому, що саме «естетичні потреби складають фундамент естетичного смаку, який разом з тактом («талантом спілкування»), майстерністю («талантом діяння») і сформованим світоглядом утворюють естетичну культуру людини як активного і самостійного суб'єкта» [6].

На думку У. Суни, естетична культура особистості є мірою освоєння людиною естетичних цінностей і створення таких цінностей в різноманітних областях суспільної практики, де осягнення естетичних цінностей відбувається на основі діалектичної взаємодії особистісного та соціального досвіду [8].

Розглядаючи естетичну культуру як один із компонентів духовної культури, А. Комарова визначає естетичну культуру як досягнення особистістю естетичного ідеалу, суть якого тлумачать як взірець, досконалість, поєднують з пошуками особистісної свободи й пристосування до довкілля [4].

Заслуговує на увагу дослідження О. Государевої, на думку якої естетична культура є екзистенціальною потенцією особистості, яку науковець визначає як прагнення до розуміння естетичних смаків іншого «Я» і взаєморозуміння, здатність до співпереживання творчості як особливого духовного стану у єдності його інтелектуальних, етичних і естетичних сторін, бажання безкорисної насолоди результатами трудової діяльності, що дозволяє їй виходити за межі вже створеного, відомого і створювати нове. Тільки естетично підготовлена особистість орієнтується не на установку естетизму, де ціннісні оцінки і уподобання, безумовно, домінують в її внутрішньому світі, а на екзистенціальне джерело духовного, яке не розкривається до кінця, а вічно освоюється [3].

Дослідники в галузі естетики і мистецтва (М. Киященко, А. Коников, К. Акопян, Е. Суріо, А. Радугін, Л. Чуріна та ін.) підкреслюють, що естетична культура особистості є результатом культуротворчої діяльності суспільства і людини. Вона формується під впливом культури, тобто того середовища, у якому можна повноцінно існувати, розвиватись і творити.

А. Радугін вважає, що естетична культура особистості – єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок і норм поведінки, своєрідний якісно-кількісний сплав у духовній структурі особистості, що виражає міру освоєння нею естетичної культури суспільств, одночасно визначає також міру можливої творчої самовіддачі [10].

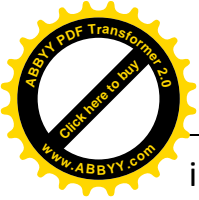
Іншої позиції дотримується Л.Чуріна, яка розглядає естетичну культуру особистості як показник загального рівня розвитку духовно-естетичної культури людини. Ми цілком погоджуємося з думкою вченої, яка характеризує місце індивідуальної естетичної культури у духовному вимірі людини, стверджує, що естетичну культуру неможливо уявити як звичайну складову загальної культури особистості, це підсумковий показник, вищий еталон усіх аспектів особистісної культури [10].

Розвиваючи погляди М. Бахтіна, що будь-яка культура, зокрема й естетична, починається з творчості, М. Киященко сутність естетичної культури особистості пов'язує зі здібністю до естетичної творчості у процесі естетичної діяльності, яка включає в себе естетико-сприймаючу, естетико-пізнавальну, естетико-оціночну та художньо-естетичну діяльності. Естетичні творчі здібності, на його думку, забезпечують успіх особистості в усіх видах творчої діяльності, яка завершується створенням естетично-значущого продукту [10].

Виходячи з розуміння, що естетичне освоєння світу поєднує у своєму змісті тісно пов'язані процеси (його сприйняття, духовна переробка й практичне перетворення відповідно до потреб суб'єкта), Ю. Фохт-Бабушкин розглядає естетичну культуру особистості як органічну єдність розвитку естетичної свідомості людини і її здібностей до естетичної творчості у різних видах життєдіяльності. Розвинена естетична свідомість особистості включає в себе насамперед розвинену естетичну чуттєвість (естетичне сприйняття, емоції, переживання, почуття і чуттєва частина естетичного смаку) і естетично розвинений розум або інтелект (раціональна частина естетичного смаку, естетичний ідеал, естетичні потреби, погляди, переконання) [9].

Аналізуючи естетичну культуру особистості, більшість учених вважає, що вона є показником загального рівня розвитку духовно-естетичної культури людини, до якої входять її естетичні потреби, інтереси, нахили, погляди, розвинена почуттєво-емоційна сфера, які становлять структуру естетичної свідомості особистості.

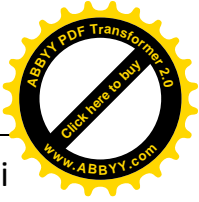
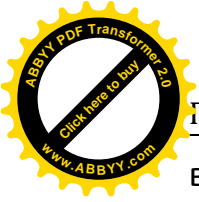
Психологічний аспект естетичної культури особистості – не лише один із складових її пластів або рівнів, але й умова становлення всіх

інших, де психологічне виявляється як маніфестація вихідного біоантропологічного змісту людини на соціальному плані його буття. Основним конструктивним блоком особистісної естетичної культури є естетична свідомість, яка включає в себе почуття, смаки, оцінки, ідеали, судження та ін. У працях Є. Громова, Б. Сафонова, В. Скатерщикова та ін. наголошується, що естетична свідомість є частиною суспільної свідомості, але характерну особливість естетичної свідомості представляє його емоційність. Спільною думкою науковців є те, що естетична свідомість – це форма або частина суспільної свідомості, яка відображає все багатство естетичного ставлення людини до світу, виражає його адекватне дієве ставлення до гармонії, досконалості, до ідеалу прекрасного, де об'єктом естетичної свідомості є природна і соціальна дійсність, яка освоєна культурним досвідом особистості. Цю дійсність особистість переводить в етичний план, оцінюючи щодо повноти її життєвих проявів та особистісного розуміння. Тільки через свідомість естетичні цінності набувають вагомої значущості для особистості.

Для осмислення проблеми естетичної культури особистості в педагогічній науці актуальними є науково-педагогічні погляди видатного українського педагога Я. Мамонтова, який один із перших визначив зміст і структуру естетичної культури особистості. Під поняттям «естетична культура» педагог-митець розумів складну якість цілісної особистості, спрямовану на гармонізацію всіх аспектів життєдіяльності людини та її взаємовідносин з навколишнім середовищем. На переконання педагога-митця, складовими естетичної культури особистості є: *естетичне споглядання* (естетичне сприйняття), яке полягає в емоційному сприйнятті та естетичній оцінці особистістю власного духовного світу, навколишньої дійсності, відносин з людьми і творами мистецтва *мистецька творчість*, яка передбачає діяльність особистості, що сприяє перетворенню й удосконаленню її внутрішнього світу та оточуючого середовища за законами добра і краси [5].

У контексті педагогічної науки ряд науковців (Н. Вітковська, Д. Джола, М. Каган, Л. Михайлова, А. Щербо) естетичну культуру особистості розглядають з позиції *діяльнісного підходу* та виділяють у її структурі два взаємопов'язані елементи: здатність до освоєння естетичних цінностей, які існують в суспільстві, і здатність до створення цих цінностей. Основою естетичної культури науковці вважають образне мислення, оскільки здібність до естетичної оцінки, естетичної діяльності, до художньої творчості ґрунтується на мисленні образами, де образ виражає узагальнений зміст, разом з тим виходить за його межі, водить специфічні

відтінки, які не можливо передати в абстрагованому визначенні узагальненої думки. Відповідно, мислення образами забезпечує основні процеси в естетичному пізнанні світу: розкритті естетичної цінності предмета, емоційно-почуттєве реагування на нього, вимкнення творчого задуму про естетичну досконалість предмета у вигляді конкретного образу майбутнього продукту.

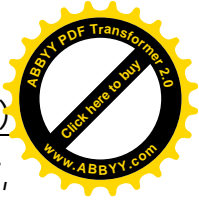
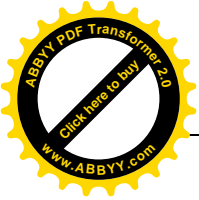
Естетична культура особистості, за твердженням Л. Михайлової, – це сформована на основі власного життєвого досвіду та шляхом естетичного виховання з боку суспільства здатність людини розпізнавати й переживати прекрасне й потворне, піднесене й низьке, трагічне й комічне в мистецтві й навколишній дійсності, керуватися виробленими культурою естетичними цінностями у власній практичній діяльності, створювати красу навколо себе й долати недосконалість світу. Показником естетичної культури особистості є розвиненість її інтелектуальної та емоційно-чуттєвої сфер, що досягається засвоєнням естетичного досвіду людства та його подальшим розвитком як засобом власного самовизначення [10].

Обґрунтовуючи естетичну культуру особистості, Н. Крилова, Л. Печко, М. Верб розглядають її як *інтегрально-особистісну освіту*, яка є не лише засобом і результатом розвитку сприйняття, оцінок, поглядів, тобто свідомості особистості, але й і фактором активізації її творчого потенціалу.

Естетична культура людини, на думку М. Верба, є базисною властивістю особистості, за допомогою якої вона може повноцінно спілкуватися з прекрасним і активно брати участь у її творенні. При цьому автор зазначає, що взаємозв'язок естетичної культури із загальною культурою та іншими аспектами духовного, фізичного вимірів людини специфічний. Не будучи у прямому значенні частиною або структурним компонентом загальної культури, естетична культура може бути як її якісною характеристикою, виявом поведінки й діяльності [2].

Ядром естетичної культури особистості, за твердженням М. Верба, є три взаємопов'язані блоки особистісних якостей: художньо-естетичний світогляд, система узагальнених знань про сутність і критерії прекрасного, про закономірності взаємодії людини з красою; ряд особистісних якостей, в яких проявляється вибірково-оцінювана функція естетичної свідомості (естетичні ідеали, смаки, інтереси, потреби); необхідний «набір» художньо-творчих здібностей (творча уява, образне мислення, сприятливість до краси) [2].

Таким чином, естетична культура особистості – не сукупність стереотипів ставлення до краси. Вона виявляється у готовності і здатності до художньо-естетичного сприйняття, переживання, осмислення і творчості.

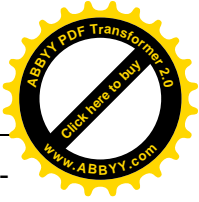
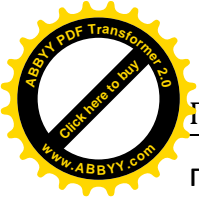

Для нашого дослідження важливими є праці Л. Зязюн, С. Русової, М. Кагана, Л. Масол, Н. Миропольської, Б. Ліхачова, у яких естетична культура особистості розглядається як результат її естетичного виховання, мета якого – вироблення естетичних установок, ціннісних орієнтацій у сфері почуттів, потреб, інтересів, ідеалів і смаків, критеріїв оцінки й принципів естетичного ставлення до дійсності. Естетичне виховання – це процес послідовних і цілеспрямованих впливів на особистість з метою гармонічного, всебічного розвитку, формування естетичного ставлення до життя, здатності насолоджуватися красою навколишньої дійсності, створіння мистецтва, активно творити цю красу.

Л. Зязюн визначає естетичну культуру особистості як єдність знань, переконань, почуттів, навичок і норм діяльності та поведінки, рівень якої пов'язується можливістю адекватної орієнтації особистості в різноманітній системі естетично-художніх цінностей, відповідній мотивації її естетичної позиції відносно них, яка детермінується такими характеристиками, як: розвиненістю образного мислення, сформованістю навичок аналізу естетичних і художніх явищ в їх структурній визначеності, єдністю феноменальних (зовнішніх) і змістовних (внутрішніх) параметрів [1].

Найпотужнішим засобом формування естетичної культури особистості є мистецтво, за допомогою якого розвивається художньо-образне мислення особистості, її емоції, уявлення і фантазії: воно виховує вміння естетичного сприйняття. Мистецтво як вид духовного освоєння дійсності людиною, метою якого є формування і розвиток його здатності творчо перетворювати навколишній світ і самого себе за законами краси, на відміну від інших сфер суспільної свідомості і діяльності задовольняє універсальну потребу особистості – сприйняття навколишнього світу в різних формах людської чуттєвості. Саме у процесі осмислення та усвідомлення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується й розвивається особистість.

І. Підласий вважає, що естетична культура є критерієм естетичної вихованості особистості, і пов'язує її становлення з «естетичними (художніми) справами», домінуючої метою яких є формування естетичного ставлення до життя: праці, суспільної діяльності, природи, мистецтва, поведінки. З означеної позиції естетична культура визначається як складова частина культури духовної, що зумовлює вміння відрізнити прекрасне від потворного, благородне від вульгарного не лише у мистецтві, а й будь-якому прояві життя. Саме в результаті органічної єдності розвиненої природної основи естетичного ставлення і художньо-естетичної освіченості формується не

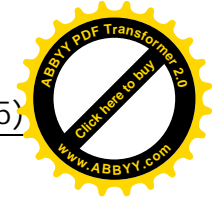
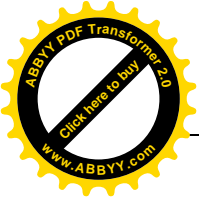
просто особистість, а творча індивідуальність, яка проявляється в естетично-творчому ставленні до самої себе, своєї поведінки, до людей і суспільних відносин, до природи і праці [7].

Висновки. Таким чином, узагальнення результатів філософських, культурологічних, психологічних та педагогічних досліджень з проблеми естетичної культури особистості дозволяє стверджувати, що естетична культура особистості є інтегративною якістю особистості, здатної естетично сприймати дійсність і мистецтво, давати їм естетичну оцінку, активно брати участь у перетворенні оточуючого світу за законами краси, а розвинена естетична культура забезпечує особистості свободу прояву всіх задатків і розвинених на їх основі здібностей і талантів у вільній діяльності і життєдіяльності.

Відповідно сучасному вчителю мають бути притаманні основні якості естетично розвиненої особистості. Він повинен вміти використовувати свій естетичний арсенал у всіх сферах педагогічної діяльності, що дозволить йому перетворитися у педагога-митця, який сприймає загальнокультурні та національні цінності суспільства, кристалізує особистісні здібності, природні задатки, реалізує власний духовний потенціал. Тому постає питання щодо визначення змісту і структури естетичної культури особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн Л. І. Артистичне виховання учнів у школах і ліцеях Франції в контексті сучасної естетичної теорії / Л. І. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами 3(4) 2001. – С. 101-108.
2. Верб М. А. Эстетические потребности и духовное развитие личности / М. А. Верб. – Л. : Политиздат, 1981. – 36 с.
3. Государева О. Эстетическая культура как экзистенциальная потенция личности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. фил. наук: спец. : 09.00.11 / О. Государева. – Самара, 2005. – 34 с.
4. Комарова А. И. Эстетическая культура личности / А. И. Комарова. – К. : Вища школа. – 1988. – 144 с.
5. Мамонтов Я. А. Хрестоматия современных педагогических течений / Я. А. Мамонтов. – Харьков, 1926. – 242 с.
6. Пирадов А. В. Эстетическая культура личности / А. В. Пирадов. – Л. : О-во «Знание» РСФСР. Ленингр. орг., 1978. – 35 с.
7. Подласый И. П. Педагогика: Новый курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2-х кн. // И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 256 с.
8. Суна У. Ф. Эстетическая культура студента: опыт социологического анализа / Улдис Фрицевич Суна. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 69 с.
9. Фохт-Бабушкин Ю. У. Художественная культура: Проблемы изучения и управления / Ю. У. Фохт-Бабушкин. – М., 1986. – 235 с.
10. Эстетическая культура / РАН Инт-т философии [Рук. авт. кол. Н. И. Киященко; Отв. ред. И. А. Конигов]. – М., 1996 – 258 с.

РЕЗЮМЕ

Г. И. Сотская. Теоретические основы понятия «эстетическая культура личности».

В статье рассматривается проблема эстетической культуры личности как интегративного качества высоко развитого индивидуума, что позволяет ему полноценно общаться с прекрасным и активно участвовать в его создании. Освещается теоретический аспект эстетической культуры личности, раскрывается ее сущность и содержание, рассматриваются и конкретизируются основные ее характеристики.

Ключевые слова: культура, эстетическая культура, эстетическая культура личности, теоретический аспект, содержание и функции.

SUMMARY

G. Sotskaya. Theoretical backgrounds of the conception «ethical culture of a person».

The paper addresses the problem of aesthetic culture personalities as integrative as highly individual, allowing him to fully communicate with stunning and actively participate in its creation. Highlights the theoretical aspect of aesthetic cultural identity, defined by its essence is revealed contents are examined and specified its main characteristics.

Key words: culture, aesthetic culture, aesthetic culture of the individual, theoretical aspect, examined and specified.

УДК 378.011.3–051

С. О. Шехавцова

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ СТУДЕНТА ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на основі вивчення наукових джерел представлено теоретичне обґрунтування поняття педагогічної рефлексії як концептуального положення формування суб'єктності студента, що забезпечує майбутньому педагогу готовність діяти в ситуації з високим рівнем невизначеності, здатність переосмислювати стереотипи свого професійно-педагогічного та особистісного досвіду, та визначення функції рефлексії в системі формування суб'єктності студента педагогічного університету.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, суб'єктність студента, суб'єктний простір, суб'єктна активність, професійно-педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Модернізація вищої освіти в Україні на сьогодні потребує формування вчителів нового типу, які б володіли ціннісним ставленням до обраної педагогічної професії, які здатні адаптуватися до нових соціально-педагогічних умов, при цьому були б спроможні виявляти ініціативність, авторський підхід до навально-виховного процесу, власну активність, що здатна перетворювати навколишнє педагогічне середовище. Більш того, в сучасних умовах